

معرفی کتاب

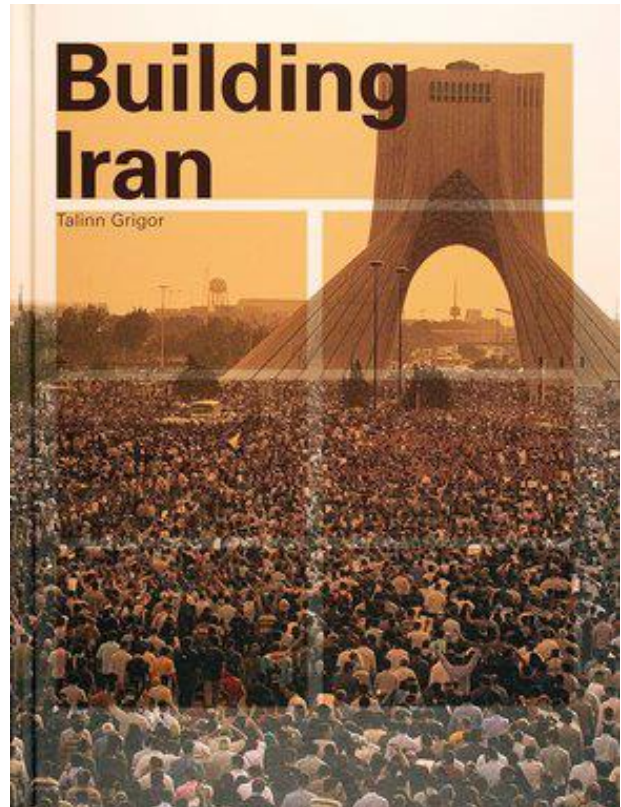
ساختن ایران: معماری در خدمت ملت سازی

نویسنده: سارا کریمی

عنوان کتاب: ساختن ایران: مدرنیسم، معماری و میراث ملی^۱

نویسنده: تالین گریگور^۲

انتشار: سال ۲۰۰۹

¹ Building Iran: Modernism, Architecture, and National Heritage under the Pahlavi Monarchs (Prestel, 2009)

² Talinn Grigor (Ph.D., MIT, 2005)

کتاب ساختن ایران چندان جدید نیست. مکتوبی است براساس پژوهشی دانشگاهی که در سال ۲۰۰۹ به چاپ رسیده است. اما توصیف هوشمندانه‌ای که پژوهش‌گر از ارتباط میان معماری و قدرت در تاریخ مدرن ایران به دست می‌دهد، قابل توجه است. این پژوهش پروژه‌مدرنیزاسیون رضاشاهی را از خلال نمودهای آن در حوزه معماری نشان می‌دهد.

نام رضاشاه را با سازندگی و اصلاحات می‌شناسند، اما جستجو در مدارک و اسناد آن دوره تاریخی نشان می‌دهد که از سال ۱۹۲۲ بسیاری از آثار تاریخی و بافت‌های سنتی تخریب شدند تا راه برای ساختن ایران آریایی به عنوان یک کشور مدرن گشوده شود. اما حتی ساختن ایران مدرن به عنوان یک دولت ملت، نیازمند هویتی بوده تا به این واحد جدید معنا ببخشد. پس در پی تخریب‌ها و سازندگی‌های رضاشاه، بازسازی گزینشی برخی از آثار و اجرای پروژه‌های یادمانی برمبنای بازروایت تاریخ باستانی ایران، به دوره پسرش محمدرضا موكول شد. انجمن آثار ملی یکی از موثرترین نهادهایی است که طراحی و متعین کردن ایدئولوژی باستان‌گرایی سکولار را در حوزه معماری و میراث فرهنگی برعهده می‌گیرد. گریگور نیز از دریچه توصیف شکل‌گیری، فعالیت‌ها و روابط این نهاد، این بخش از تاریخ ایران را روایت می‌کند و نشان می‌دهد که چطور معماری به عنوان ابزاری سیاسی برای تسلط بر فرهنگ سنتی ایران در کنار سکولاریسم نقش ایفا کرده است. این نهاد مسئولیت ساخت یادمان‌های مختلفی را در ایران برعهده داشته که از آن جمله می‌توان به نمونه‌های بررسی شده در این کتاب مانند مقبره فردوسی، خیام، حافظ و بوعلی سینا و کارهای آرتور پاپ مانند موزه ایران باستان و کتابخانه ملی اشاره کرد.

مطالعه عمیق فرآیندهای حاکم بر انجمن آثار ملی برای تولید این آثار نشان می‌دهد که پروژه میراث فرهنگی در ایران عصر پهلوی مختص به یکسری از یادمان‌های عمومی نبوده، بلکه در ساختن بناهای جدید چون کتابخانه ملی یا ایجاد موزه‌ها و برپایی کنفرانس‌ها و نمایشگاه‌های هنری نقشی تعیین‌کننده ایفا می‌کرده است. جریان‌سازی در عرصه هنر و معماری از این رویکرد، راهی مطمئن و سریع برای هویت‌یابی ایران در میان ملت‌های دیگر بوده است. همچنین این داوری ایدئولوژیک درباره میراث فرهنگی به اهداف اصلاحات در ایران، اقدامات قدرت سیاسی و هژمونی ملی‌گرایی مشروعیت می‌بخشیده است.

کتاب شامل مقدمه، هفت فصل، کتابشناسی و پیوست است. مقدمه شامل دو بخش است: بخش نخست با عنوان «بازسازی میراث»^۳، به توضیح گرایش باستان‌گرایی و بازخوانی تاریخ ایران به عنوان تمدن آریایی می‌پردازد و بخش دوم با عنوان «سیاسی کردن خرابه‌ها»^۴ شرح می‌دهد که چگونه رضا شاه و در ادامه او، پسرش

³ Civil(izing) Heritage

⁴ Politicized Ruins

محمدرضا اقدامات اصلاحی و مدرنیزاسیون پهلوی را بر سیاست سکولاریسم بنیان نهادند و سپس از طریق ایدئولوژی باستان گرایی و ساختن نشانه های یادمانی معنای جدیدی از میراث را ارائه دادند.

فصل نخست کتاب «تاسیس یک جامعه»^۵ از خلال تحلیل گفتمان مدرنیسم در ایران مسئله‌ای را که در مقدمه طرح کرده مستدل می‌نماید. برای این منظور ابتدا «گفتگو میان مدرنیست‌ها» را توضیح می‌دهد، سپس «گفتمان باستان گرایی» را بررسی می‌نماید و تحول در زیارت را با به دست دادن فرمی از بازدید آثار و بناهای تاریخی نشان می‌دهد و در نهایت این فصل را با شرح چگونگی بازطراحی معنا و جایگاه بناهای میراثی به پایان می‌برد.

اما کتاب تنها به بررسی ایده باستان گرایی از خلال بحث‌ها و گفتگوها اختصاص پیدا نمی‌کند؛ بلکه به سراغ سیاستگذاری‌ها، اقدامات ملموس و ما به ازاهای مادی این ایده‌ها می‌رود و با ارجاع به اسناد و مدارک به جا مانده از انجمن آثار ملی سرنوشت این ایده‌ها در آنچه رخ داده است پی می‌گیرد. فصل دوم «اختراع میراث»^۶ نام دارد و در آن به فرآیند ملت سازی و پروردن مفهوم ملیت ایرانی می‌پردازد. فصل سوم با عنوان «بازسازی سرزمین پدری»^۷ به دگرذیسی معماری می‌پردازد و در تداوم دغدغه پرداختن به سنتی هویت ساز، کاهش شدت برخوردهای مدرنیستی با معماری را نتیجه می‌گیرد. ورود معماران معروف اروپایی به ایران و تغییر تدریجی رویکرد آنها در طراحی بناهای ایرانی از طریق سیاست‌های انجمن آثار ملی در این بخش توضیح داده می‌شود.

فصل چهارم، «آریانیسم و موزه»^۸ ایدئولوژیک شدن معماری و تجهیز آن به وسیله رویکرد باستان گرایی را بررسی می‌کند. در این فصل تاسیس نخستین موزه باستان شناسی و نخستین کتابخانه ملی از سوی انجمن آثار ملی تشریح می‌شود و در فصل بعدی «سنت گرایی و انقلاب سفید»^۹، جایگاه جدید معماری در فرآیند بازگشت به سنت توضیح داده می‌شود.

در فصل ششم «افسانه های مردانه مدرنیسم»^{۱۰} به روایتی می‌پردازد که از تاریخ هنر در ایران ارائه شد و بر مبنای حفاظت از آثار در دستور کار انجمن آثار ملی قرار گرفت، زیرا که به آثار معماری به جا مانده به عنوان پژوهشی از این تاریخ نگریسته می‌شد. در جمع بندی نهایی گریگور انقلابی را که در جریان مدرنیزاسیون در حوزه

⁵ Founding a Society

⁶ Inventing Heritage

⁷ Refashioning the Fatherland

⁸ Aryanism and the Museum

⁹ Traditionalism and the White Revolution

¹⁰ Masculinist Myths of Modernism

معماری رخ داد به عنوان یک تحول نهادی و سیاسی نشان می دهد و نقش محوری ایفا شده از سوی انجمن آثار ملی، تاسیس شده در ۱۹۲۲، را در بازسازی عمده، معمارانه مدرنیستی در ایران پررنگ می داند.

هنر گریگور در بررسی تاریخ پیچیده ایران معاصر، با تمرکز بر تاریخ معماری و در یک تحلیل دقیق از فرآیند طراحی، ساخت و سرنوشت بناها است. او با نشان دادن تعصب سلسله پهلوی برای مدرنیزاسیون از یک سو و اصرار نهادی مانند انجمن آثار ملی برای بازسازی بناهای میراثی و یادمانی، ویژگی های ایدئولوژی باستان گرای سکولار حاکم بر ایران معاصر را آشکار می سازد. تلاشی که برای ورود هرچه سریعتر ایران به قرن بیستم صورت گرفت و تحولی در معناها، رویکردها و جایگاه معماری به وجود آورد.

درباره نویسنده:

تالین گریگور که مدرک لیسانس خود را از دانشگاه کالیفرنیا جنوبی و فوق لیسانس و دکترای خود را از موسسه تکنولوژی ماساچوست (موسسه تحقیقاتی در زمینه علم و تکنولوژی) دریافت کرده، اکنون به عنوان دانشیار در دانشگاه برندی در دانشکده هنرهای زیبا تدریس می کند و حوزه تخصصی او معماری معاصر و مدرن، مطالعات پسااستعماری و پژوهش در معماری و هنرهای اسلامی با تمرکز بر ایران و هند است. «ساختن ایران» نخستین کتاب او است که از پایان نامه دکترای خود تهیه و منتشر کرده است. او کتاب دوم خود با نام «هنر ایران معاصر: از خیابان تا استدیو»^{۱۱} را در سال ۲۰۱۴ به بازار ارائه کرد و نیز کتابی با عنوان «سلطنت ایرانی و معماری: استراتژی های قدرت در ایران از هخامنشیان تا پهلوی»^{۱۲} را در همکاری با سوسن بابایی در سال ۲۰۱۵ انتشار داده است. همچنین او مقالات متعددی درباره تاریخ هنر و معماری ایرانی نگاشته است.

¹¹ Contemporary Iranian Art: From the Street to the Studio (Reaktion, 2014)

¹² Persian Kingship and Architecture: Strategies of Power in Iran from the Achaemenids to the Pahlavis (I.B. Tauris, 2015)